

□ **Ülkü Çelik Şavk**

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

GAGAUZİYA YERİ KOMRAT DOLAYI VE KERTÄÄ GELÄN HALKLARASI DİLLÄR HEM MEDİYANIN ÇALIŞMASI

INTERNATIONAL WORKSHOP ON ENDANGERED LANGUAGES AND MEDIA

Tehlikedeki Diller Dergisinin üçüncü sayısında ele alacağımız 'Gagauzlar, Gagauz Kültürü ve Gagauzca' dosyasına bir ön hazırlık olması, Gagauzları daha yakından tanımak, bilimsel bir etkinliğe katılmak ve küçük de olsa bir saha çalışması yapmak amacı ile proje ekibinden Nalan Büyükkantarcıoğlu, Süer Eker ve Gülin Dağdeviren ile birlikte Gagauz Yeri'ne bilimsel bir gezi gerçekleştirdik. İlk gün 09.30'da uçağın Kişinev havaalanına inmesi ile başlayan gezide bizi *Ana Sözü* gazetesinin Baş Redaktörü Todur Zanet karşıladı. Kendisinin yardım ve gayretleri

ile kısa süreli seyahatimiz son derece verimli geçti. Kendisine ne kadar teşekkür etsek azdır. Ayrıntılarını ve elde ettiğimiz verileri dergimizin üçüncü sayısında yer alan *Gagauz Dosyası* ve *Son Sesler* web sayfamızda sizlerle zaten paylaşıyoruz. Bu yazı ile ise yaptığımız seyahatin ana başlıklarını aktarmak istiyorum.

Başlangıç olarak Kişinev havaalanından Komrat'a yaklaşık 2 saatlik heyecanlı ve keyifli bir yolculuk yaptık. Daha önce başkalarının objektifinden gördüğümüz Gagauziya'ya giriş anıtını bu kez kendi objektiflerimizle belgeledik.

İlk gün çok çok dolu geçti. Önce *Mikail Çakir Adına Komratın Pedagogika Koleci*'ne gittik ve burada pırıl pırıl Gaguz gençleri ile tanıştık. Burası, Komrat'ta öğretmen yetiştiren bir lise. Bu özelliği dolayısı ile de Gagauzcayı iyi bir şekilde öğretmeye daha çok gayret ediyorlar. Öğrencileri, yalnızca Komrat'tan değil, çevre köy ve kasabalardan da gelmiş. Müdürleri ile eğitim sistemleri hakkında

kısa bir mülakattan sonra, gençlerin bizim için hazırladıkları sürpriz bir etkinliği izledik. Kendi el emeği ürünleri ve müziklerinden örnekler sergiledikleri bu özel etkinlik bizde tarifi imkansız izler bıraktı.

Öğleden sonra Komrat Devlet Üniversitesi gazetesinin ev sahipliğini yaptığı Gagauzcası **Kertää Gelän Halkları Dillär Hem Medyanın Çalışması** olan 'Tehlikedeki Diller ve Medya Çalıştay'ına katıldık. Çalışmaya konuşmacı olarak TDP ekibi yanı sıra *Zinaide Arikova* (Komrat Devlet Üniversitesi Rektörü), *Anna*

Stoletneya (Eğitim Bakanlığı yetkilisi), *Valentina Yanişoğlu* (Gözlem Komisyonu), *Ay-Boba Sergey Kopuşçu* (Papaz), *Sergey Zahariya* (Komrat Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı), *Dr. İvana Bankova* (Türkolog), *Konstantin Tavşancı* (Komrat Devlet Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanı) katıldı. Aralarında akademisyenler, pedagoglar, kütüphane yetkilileri, Komrat Müzesi görevlileri, *Soniya Surnina* (Türk ve Yabancı Uyrıklı Öğrenciler Sorumlusu) ve Türk öğrencilerin de bulunduğu kalabalık bir grup dinleyici grubu Çalıştay'ı izledi. Etkinliği Gagauziya Radyo Televizyonu (GRT), Moldova-1 Kanalı baştan sona kaydetti ve daha sonra haber programlarında yayınladı (bkz. http://www.youtube.com/watch?v=8vWOGM-VrVM&feature=player_embedded#t=585).

Ertesi gün çeşitli kurum ve kuruluşları ziyaret ettik. Komrat müzesini gezdik, **Gagauziya Halk Topluğu** Başkan Yardımcısı ve Atatürk Kütüphanesi Müdürü ile görüştük. Gagauziya Halk Topluğu (GHT-Gagauz Yeri Millet Meclisi) Başkan Yardımcısı Aleksandr TARNAVSKIY bize meclisin işleyişi ile ilgili bilgiler verdi. Bu arada uzun uzun Gagauz kültüründen ve Gagauzların yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden bahsetti. Sohbetimizin sonunda hepimize Mikail Çakır'ın yeni bir düzenleme ile yayımlanmış kitaplarından ve dünyaca ünlü Tomai şaraplarından hediye etti.

Mustafa Kemal Atatürk Kütüphanesi 1998 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) tarafından kurulmuş. Kütüphanede ağırlıklı olarak Türkçe ve Gagauzca kitaplar yer alıyor. Bina aynı zamanda bir resim galerisi olarak da kullanılan ünlü ressamların eserlerinin sergilendiği bir salona sahip.

Kütüphane müdürü Vasilisa Tanasoğlu bize kütüphane ile ilgili güzel bilgiler verdi. Gençlerin ve çocukların ilgisinden bahsetti. Hem Türkiye’den hem de Gagauz aydınlarından yapılan bağışlarla kitap sayısının gün geçtikçe daha da arttığını söyledi. Uzun süredir yapıldığı için gelenekselleşmiş olan resim sergilerinin de kütüphane kullanımını teşvik ettiğini belirtti.

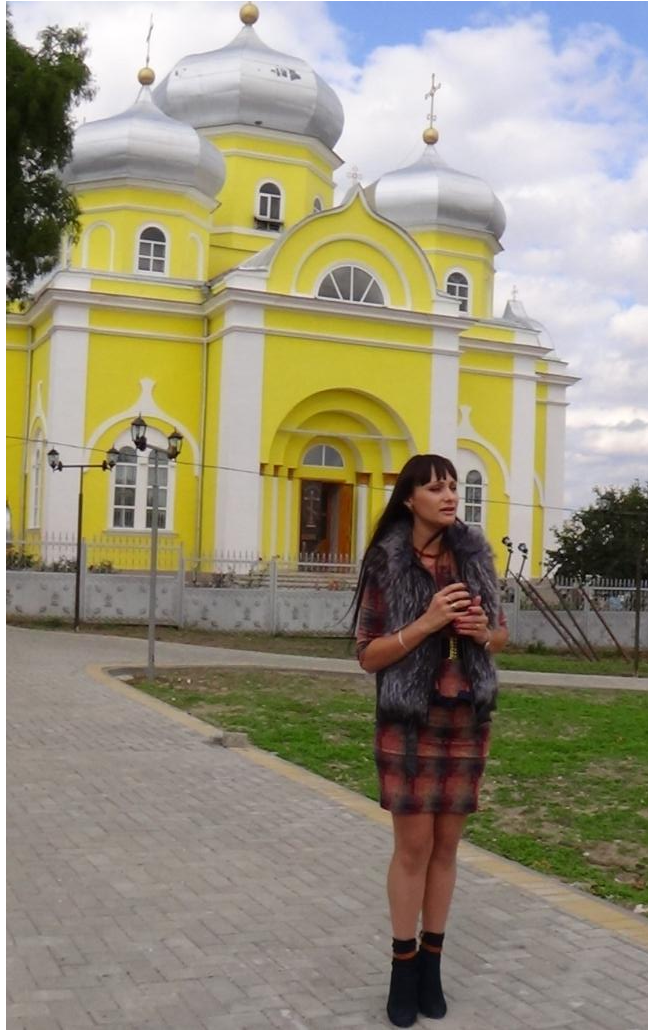

Kütüphane ziyaretinden sonra ünlü Gagauz ressam Mihail Arabacı'nın atölyesini gezdik ve kendisi ile kısa bir söyleşi yaptık.

Mihail Arabacı 15 Ekim 1957'de Komrat'ta doğmuş. Temel eğitimini tamamladıktan sonra, 1969 yılında orta okul için Kişinev'e gitmiş ve orada sınavla resim bölümüne kabul edilmiş. 1976'da buradan mezun olduktan sonra tekrar Komrat'a dönmüş. Bu arada askerlik görevini Ukrayna'nın Nikolaev şehrinde yerine getirir. 1985 yılında Ukrayna'nın Lvov şehrindeki İ. Födorov Poligrafik Enstitüsünün grafik bölümüne girmiş ve 1991 yılında mezun olmuş. Resimlerinde tema olarak genellikle Gagauz kültürünün görsel zenginliklerini öne çıkaran Arabacı, günümüze kadar çok sayıda kişisel sergi açmış. Gagauzların önde gelen ressamlarından biri olan sanatçı halen Komrat'ta yaşıyor. Evli ve iki oğlu var.

Mihail Arabacı'yı atölyesinden ayrıldıktan kısa bir süre sonra yine Gagauzların başarılı genç sanatçısı Lüdmila Tukan ile çok hoş bir sohbet imkanı bulduk. Son derece yetenekli, sempatik ve sıcakkanlı bir hanım olan Tukan, bize müzik yaşamından ve albüm çalışmalarından bahsetti. Hatta son çalışması olan 'Bende Var Bir Vatan' albümünü hepimize hediye etti. *Sana Mamu* adlı, annesi için yazılmış bir şarkısını da bizim için seslendirdi.

Tukan'ın Şarkıları İçin: <http://tehlikedekidiller.com/turkce/muzik>

Komrat kilisesinin karşısında şirin bir pastanedeki buluşmaya Tukan, ünlü kompozitör İlyä İlyiç Filev ile birlikte gelmişti. Todur Zanet, İlyä Filev ve Lüdmila Tukan birlikte birçok çalışmayı hayata geçirmişler. Sohbet esnasında bu çalışmalarla ilgili hoş anılarını da paylaştılar bizimle, zaman zaman birbirlerine takılarak. Başarılı ve değerli çalışmalarından dolayı Filev'e 2012 yılında *Gagauzyanın Kıymetli Kültür Emekçisi* unvanı verilmiş.

Dört saat civarında süren sohbetimizi, Lüdmila'nın Gagauz köylerini birlikte gezme teklifini büyük bir sevinçle kabul ederek tamamladık. Ertesi gün görüşmek üzere vedalaştık.

Pazar sabahı, Komrat meydanında bulunan kiliseyi ziyaret ettik. Aziz Yuhanna kilisesi bin sekiz yüzlü yılların ilk yarısında inşa edilmiş. Sabah erken saatlerde başlayan ayın günün ilerleyen saatlerine kadar sürüyor. Bize mi öyle denk geldi tam bilemem ama ziyaretçilerin genellikle kadın olması çok dikkat çekiciydi. Bir de kadınların kiliseye pantolonlu ve başı açık girmeleri pek hoş karşılanmıyor.

Pazar günü sözleştiğimiz gibi saat tam onda geldi bizi almaya Lüdmila Tukan. Köy gezimiz Avrupa'nın en büyük köyü olarak da bilinen Kongaz köyü ile başladı. Şansımıza o gün pazar vardı ve bu pazar sayesinde Gagauziya'nın bütün köylerinin temsilcilerini bir arada görme imkanını bulmuş olduk.

Tekstil, züccaciye, kırtasiye, manav ürünleri, küçükbaş hayvan vb. çok çeşitli ürünlerin satıldığı pazar yerinden organik meyveler aldık. Çocuk, genç, yaşlı karşılaştığımız çok sayıda Gagauz ile konuşmaya çalıştık. Kimileri çok konuşkan, kimileri ise mahcup ve suskun idi. Özellikle çocuklar, konuşma isteğimize pek de sıcak bakmadı, dünyadaki diğer yaşlıları gibi.

Kongaz'dan sonra Lüdmila Hanımın doğduğu köy olan Baurçu'ya geçtik. Dokuz bin civarındaki nüfusu ile büyükçe bir köy burası.

İlkin, köy girişindeki mezarlığı ziyaret ettik. Adeta bir çiçek bahçesini andıran bu mezarlıkta ilginç bir öyküsü olan küçük bir ibadethane var. Kabristan ziyaretçilerinin dua etmeleri için Lüdmila'nın kayınvalidesi tarafından yaptırılmış bu ibadethane. Bir gece rüyasında istenmiş kendisinden böyle bir yapı inşa etmesi. Ertesi gün başlamış inşaat ve kısa sürede de tamamlanmış. O gün bu gündür, kabristan ziyaretçilerinin hizmetinde.

Kabristan ziyareti esnasında Tukan'ın dünya tatlısı kızları ile de tanıştık. Gözleri ışıltılı gelmişlerdi bizi karşılamaya. Büyüğü Karina on iki yaşında, küçük Margarita ise altı yaşında. Karina, annesi gibi müzisyen olma yolunda ve çok yetenekli. Birden fazla enstrümanı çalabiliyor, ayrıca şarkı da söylüyor. Kısaca Rita dedikleri minik ise daha çok resimde yetenekli ve bu yönünü geliştirmeye çalışıyor. Henüz *uşaklar başçasına* gidiyor ve yeteneklerini geliştirmek için daha çok zamanı var.

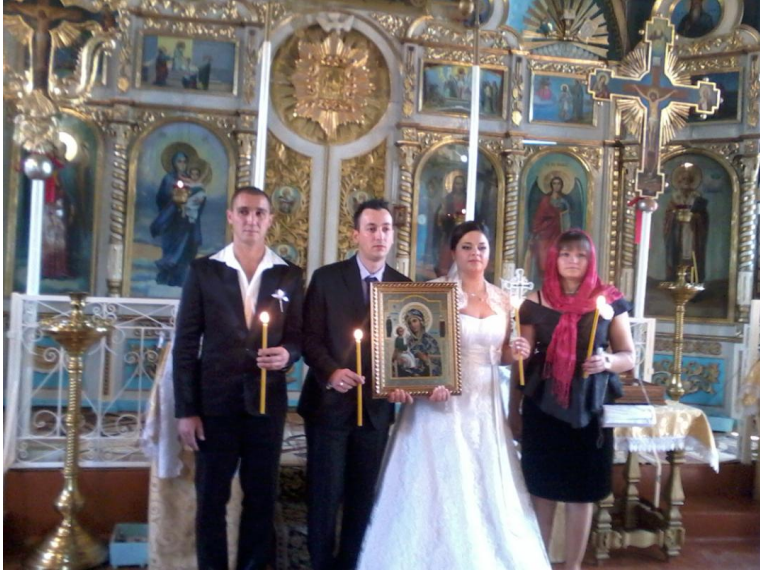

Kabristanda dikkat çeken hususlardan biri bütün mezarların yapma çiçeklerle donatılması, ikincisi ise birkaç mezarı kapsamak üzere birer bank ve masa olması. Bu oturma gruplarının yapılış amacının, özel günlerde mezar ziyaretine gelenlerin beraberlerinde yiyecek getirmeleri ve bunları hep birlikte bu masalar etrafında yemeleri için olduğunu, anlattı Tukan.

Lüdmila Tukan'ın annesinin evinde bizi tam bir ziyafet bekliyordu. Yalnızca yemekten ibaret olmayan bu ziyafette hem Lüdmila'nın hem de Karina'nın canlı performansını izleme şansını yakaladık. Gagauz mutfağından lezzetli yemekler ve ev yapımı şarap ile yaşadığımız geleneksel Gagauz ailesi ortamı bize bir kere daha iyi ki geldik Gagauziya'ya, iyi ki daha yakından tanıma fırsatı bulduk, Gagauz kardeşlerimizi, dedirtti.

Bırakması zor bu tatlı sohbetten sonra anneye ve kızlarla vedalaşıp Baurçu köyünün kilisesine uğradık. O gün orada bir düğün olması seyahatimizin hoş tesadüflerinden biri oldu. Gagauz bir kız ile Bulgar bir gencin evlilik törenine şahit olmak, gerçekten güzeldi. Bir masanın üzerinde ekmek ve şarap duruyor, misafirler son derece şık ve bakımlı; papaz bazen Bulgarca, bazen eski Slavca, çok arada sırada ise Gagauzca dua edip, güzel

dileklerde bulunuyordu. Gelin ile güveyinin hemen yanında, sağdıç ve yenge olduklarını tahmin ettiğimiz iki genç yer almıştı. Tören tamamlandıktan sonra tebrikler kabul edildi. Daha sonra da önce gelin ile güvey, ardından da konuklar ayrıldı kiliseden.

Baurçu köyünden yukarıda görülen 'Köyün Gururu' anıtını gezdikten sonra Gagauziya'nın diğerlerine göre biraz daha sanayiye açık olan Çadır Lunga kasabasına geçtik ve ilk olarak Türk Lisesine uğradık. Günlerden pazar olduğu için lisede eğitim yoktu. Ancak binanın dışını ve biraz da içini gezdik. Fazla bakımlı değildi ama iyi bir eğitim verildiği söylendi.

Liseden sonra Lüdmila bizi 'Pakaraba' adını verdikleri küçük ve şirin bir de büfesi olan araba yıkama servisine götürdü. Burayı eşi açmış ancak kendisi şimdi Moskova'da çalıştığı için Lüdmila işletiyormuş. Aslında tam adı Rusça, Gagauzca adı daha altlarda ve küçük olarak yazılmış. Sebebi de malum, prestij dili kabul edilen Rusçanın cazibesine daha fazla müşterinin kapılıyor olması.

Çadır Lunga kasabasında bir de büyük manastırında var. Rahibelerle ilk kez burada karşılaştık. Hepsi de çok sıcak ve samimiydi. Gerçi tam ayın öncesine denk geldiği için uzun uzun sohbet edemedik ama bolca fotoğraf çektik.

Daha sonra özellikle dünyaca ünlü şarapları ile tanınan Tomai köyüne geçtik. Uğradığımız her köyde öncelikle okulları, kiliseleri, belediye binalarını, çeşitli anıtları varsa müzeleri ve mezarları gezip Lüdmilla Hanım'dan eşsiz bilgiler aldık. Tipik Gagauz evlerinin mimarisine bayıldık. Çok sayıda Gagauz hanım ve beylerle ayak üstü de olsa konuştuk, dertlerini dinledik. Türkiye'de bulunan kızlarına ya da gelinlerine gönderdikleri selamı aldık.

Annelerinden ayrı kalmış çocukların özlemini paylaşmaya çalıştık.

Gagauziya'nın köylerini dolaşırken bir şey daha dikkatimizi çekti. Yol üzerinde çok çeşitli anıtlar ve sembolik yapılar vardı. Bunlardan en anlamlı olanlarından biri, büyük ölçüde susuzluğun sebep olduğu o hazin açlık yıllarını hatırlatan su kuyuları idi. Dini figürlerle bir tür korumaya alınmış kuyular, insanda derin duygular uyandırıyor.

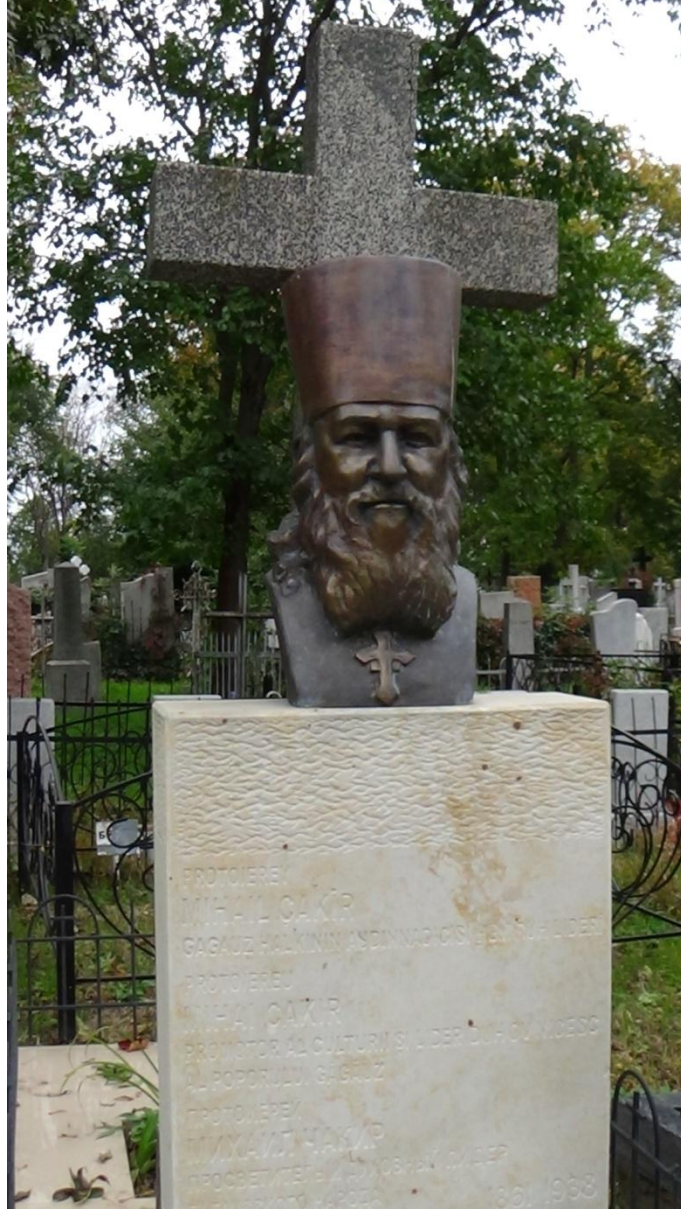
Gaguzlar, tarihlerinde yaşanmış büyük olayları ve bunların sonuçlarını belli ki hiç unutmak istemiyorlar. Bu nedenle çoğu köy ve kasabalarına 'anmak taşı' dedikleri anıtlar dikmişler. Bunlardan biri, belki de en önemlisi o zorlu yıllarda her köyden kaç kişinin kaybedildiğini belgeleyen aşağıdaki anıt.

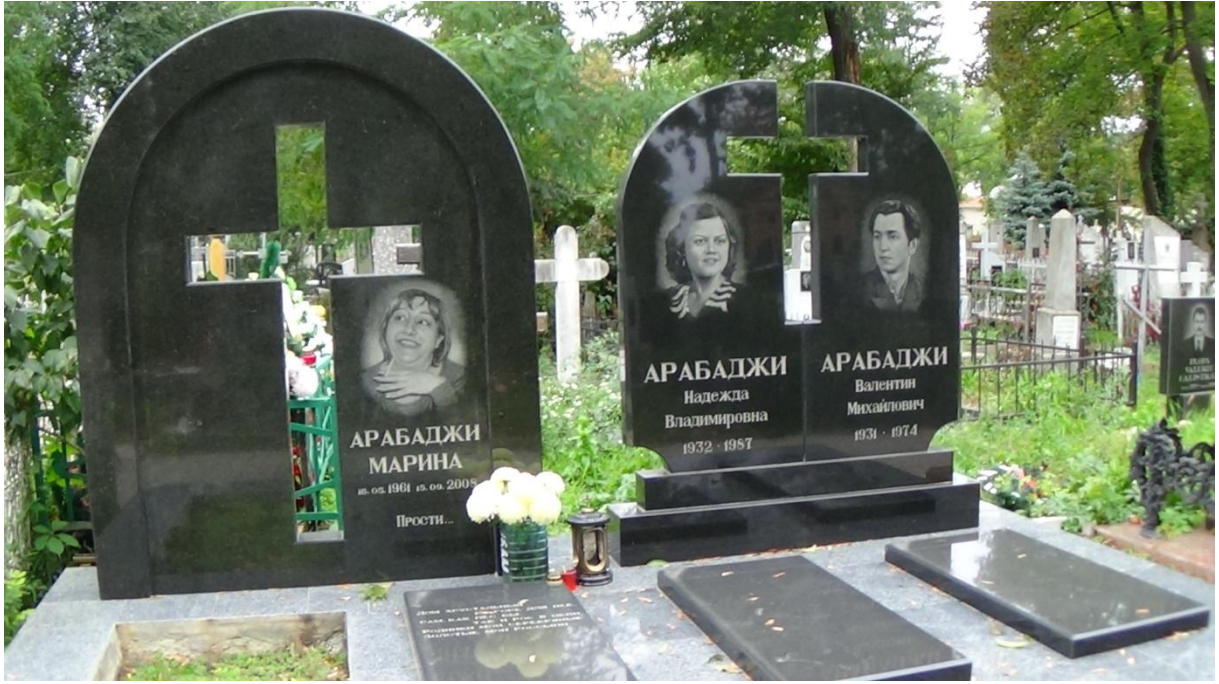
Köy gezimiz, akşamın ilerleyen saatlerinde son buldu ve Lüdmila bizi Komrat'a getirdikten sonra tekrar görüşmek dilekleriyle Baurçu'ya, sevgili kızlarının yanına döndü. Komrat'ta kaldığımız otel, sanırım Gagauziya'nın tek oteli idi ve Gagauz yemeklerinden örneklerin muhteşem yapıldığı bir de küçük mutfağı vardı. Kavurma, çoban salatası, sebze çorbası hiç unutmayacağımız lezzeteydi. Bir de mısır unu ile yapılan 'mamalika'ları tekrar gitmeye davetkar bir tada sahipti.

Kişinev'den Komrat'a giderken ne kadar sevinçli isek, dönüşte de o derece üzgündük. Ancak, sayılı gün çabuk geçti ve aslında bizim Kişinev'de de göreceğimiz Gagauzlar ile ilgili önemli duraklar vardı. Mikail Çakır'ın mezarı, Kişinev mezarlığında. Gagauzlar ile ilgili azıcık araştırma yapan herkes, Çakır'ın onlar için ne anlama geldiğini hemen anlar. Tabii, mezarının da... Buna rağmen mezarın bulunuş öyküsü çok ilginç. O kadar uzun zaman aramışlar ki Gagauzlar bu mezarı, artık neredeyse ümidi kesmek üzerelermiş. Haber hiç beklemedikleri bir yerden, bir Romen akademisyenden gelmiş. Todur Zanet'in anlatımıyla bu değerli Gagauz liderinin mezarının bulunuşu şöyle gerçekleşmiş: Sovyet döneminde devlet hurda toplamaya başlamış. Mezarların üzerindeki gümüş, bakır, bronz plakalar da birden dikkat çekmeye başlamış. Tabiri caizse işsiz güçsüz ne kadar insan varsa onlar bu plakaları kırıp çalmaya başlamışlar. İşte bu Roman akademisyen, tarihi kayıtlara bağlı kalarak mezarın haritasını çıkarmaya uğraşmış ve bunda da aslında epeyce başarılı olmuşmuş. Bu hurda toplayıcıları haberini alınca mezar etrafındaki arayışını daha da yoğunlaştırmış ve bir gün bunların önüne geçmek için duvardan atlayınca bir mezarın önüne düşmüş ve bir de bakmış ki bu Mikail Çakır'ın mezarı. Vakit gece yarısı imiş ve hemen Todur Zanet'i aramış. O, gece olmaz ertesi gün buluşalım demiş ve o gün mezarın bulunuşunu birlikte kutlamışlar. Üzerinde yalnızca iki taş varmış, eskiden. Şimdi ise anıtsal değerde iki taş bulunuyor. Birinde Çakır'ın büstü var. Eşi ile yan yana yatıyorlar.

Bu kabristandaki tek anıtsal mezar Mikail Çakır'ınki değil. Hemen hemen hepsi birer sanatçının elinden çıkmış sanat eseri gibi. Kabristan da mezarlıktan çok bir sanat galerisine benziyor, adeta.

Kişinev’de kabristandan sonra uğradığımız ikinci yer de çok önemli bir yerdi. Ana Sözü gazetesinin hazırlandığı ofisi ziyaret ettik. Zaten seyahatimizin başından beri bizi hiç yalnız bırakmayıp, istediğimiz her yeri görmemizi, birçok kişi ile görüşmemizi sağlayan Todur Zanet, bu kez bizi kendi mekanında ağırladı. Uzun uzun Gagauzluktan ve Gagauzlardan konuştuk. Gazeteden, kitaplarından ve diğer yayınlarından bahsetti.

Şiirlerinden örnekler okudu, bütün anlamlarını hissettirerek ve birçok kitabını hediye etti, hepimize birer birer. Hepsini de imzaladı. Tek dileği vardı bunları yaparken: Gagauzların dünyaya iyi tanıtılması.

Moldova'daki son akşamımızı Türkiye topraklarında geçirdik. Nasıl mı? O gün bizi Kişinev Büyükelçimiz Mehmet Selim Kartal ve saygıdeğer eşi akşam yemeğinde konuk etti. Güzel ve samimi sohbeta birbirinden leziz yemekler eşlik etti. Seyahatimizin bu şekilde özüne yaraşır bir finale noktalanmasını sağlayan Büyükelçimize ve eşine kendim ve arkadaşlarım adına bir kez daha teşekkür ederim.

Sözün özü biz Gagauziya Yeri'nde sayıca az ancak kazanım olarak değer biçilemeyecek günler geçirdik. Onlar bize yüreklerini biz onlara kucağımızı açtık. Birbirimizi çok iyi anladığımızı inandık ve bu hislerle gönlümüz Gagauz dostlarımızla dolu evlerimize döndük.

Yayıma Hazırlayan: Edanur Sağlam